

12/106

KRISCH
ANDRÁS

Az elveszett Órvidék

Fotó: Bognár Béla

Nyugat- Magyarország elcsatolása az első világháború után

Az első világháború vége Ausztria–Magyarország katonai veresége mellett a birodalom végleges megszűnését és a történelmi Magyarország szétdarabolását is magával hozta. A győztes antanthatalmak hadicéljai között eredetileg nem szerepelt az Osztrák–Magyar Monarchia felszámolása. A háború utolsó éveiben azonban a győztesek célravezetőbbnek látták a dualista állam felosztását. Nyugat-Magyarország, a későbbi Burgenland elcsatolásának kérdése az Anschluss-tilalommal összefüggésben merült fel. A Németországtól elzárt Ausztria életfeltételeit a győztes hatalmak úgy kívánták javítani, hogy biztosították számára a többségében németek lakta nyugat-magyarországi térséget. Ez a terv egyben a déli és északi szláv területeket összekötő korridor létrehozására irányuló csehszlovák elképzelés megghiúsítását is jelentette.

A burgenlandi németiség önszerződése a Nyugat-magyarországi Német Néptanács létrejöttével már 1918 novemberében megkezdődött. Nemzeti körök és osztrák szociáldemokraták kezdeményezésére egy hónap múlva, december 6-án Nagymartonban (Mattersburg) kikiáltották a Heanzenland Köztársaságot, hogy segítsék a terület Ausztriához csatolását. Az új államképződmény csupán néhány órát élt meg, mivel a fegyverszállítmányok fennakadtak az osztrák–magyar határon. Az osztrák felkelőket a magyar hatóságok letartóztatták, a német települések pedig nem reagáltak az új köztársasághoz való csatlakozási felhívásra. A rosszul előkészített akciótól az osztrák kormány is elhatárolódott. A németiség elszakadási törekvéseit érzékelve a magyar kormány 1919 januárjában a terület német lakosságának önrendelkezési jogot adott, amely a Tanácsköztársaság kikiáltásáig megmaradt. Osztrák részről viszont egyre többen fogalmazták meg az elcsatolás konkrét elképzeléseit. A nyugat-magyarországi terület kérdését Karl Renner kancellár 1919 májusában terjesztette elő Párizsban, az elcsatolás indokál elsősorban az etnikai elvet hozta fel.

ÚJ HATÁR NYUGATON

1919-ben a magyarországi németiség szellemi és politikai vezetője, Bleyer Jakab egyetemi tanár az elcsatolás ellen lépett fel. Bleyer és köre azon az állásponton volt, hogy a terület elcsatolásával csökkenne a hazai németiség száma és aránya, ezáltal politikai súlya. Az 1919 augusztusában nemzetiségi miniszternek kinevezett Bleyernek azonban azzal kellett szembesülnie, hogy őt csupán „cégérnek” használják: a kormány az ő személyével akar becsületes nemzetiségi politikát színlelni, ezáltal kedvezőbb határhúzást elérni, ezért 1920. november 26-án benyújtotta lemondását. Teleki Pál miniszterelnök marasztalta, hisz Burgenlandról éppen akkor folytak a tárgyalások. Bleyer maradt, de a december 16-i kormányátalakításkor már nem jelölték miniszternek.

A békekonferencia végül egy 4335 km²-nyi területet ítelt Ausztriának, az átadás azonban nem következett be a békeszerződés aláírásáig. Erre 1921. augusztus 27-én került volna sor, az átadás helyett azonban felkelés tört ki:

augusztus 27-én Pinkafőnél (Pinkafeld), 28-án pedig Ágfalvánál állították meg a magyar felkelők a bevonuló osztrák csendőröket. Szeptember elejére Nyugat-Magyarország a kormány hallgatólagos támogatását élvező irreguláris erők kezére került.

A magyar kormány, bár segítette a felkelők fegyverhez jutását, nyíltan nem támogatta őket. A felkelők többségét alföldi és erdélyi fiatalok tették ki, de közöttük voltak a Selmecbányáról menekült soproni főiskolások és leszerelt katonák is. A felkelés másfél hónapig tartott, ennek során a Prónay Pál által vezetett felkelők október 4-én Felsőőrön (Oberwart) kikiáltották a független, ám senki által el nem ismert Lajtabánságot. A protoállam a kezdetektől anyagi gondokkal küszködött: a felkelők által kifosztott terület adóbevételre nem számíthatott, ráadásul a lakosság egy része ellenségesen szemlélte a megszállónak tekintett felkelőket.

Ugyanakkor világossá vált, hogy Ausztria csendőrökkel nem tudja a területet megszállni, így a két fél – nagyhatalmi ösztönzésre – tárgyalóasztalhoz ült az itáliai Velencében. Ennek során Ausztria beleegyezett, hogy Sopronban és nyolc környező faluban népszavazást tartsanak, cserébe a magyar kormány megszüntette a szabadcsapatok támogatását. A népszavazás magyar sikere után hátravolt még a határ pontos meghúzása.

A BURGENLAND NÉV KIALAKULÁSA

Burgenlandnak mint önálló tartománynak nem volt előzménye, a terület soha nem alkotott politikai egységet, így saját elnevezése sem létezett. A 20. század elején használt „Német-Nyugat-Magyarország” (Deutsch-Westungarn) elnevezés a többnyire németek által lakott térségre túl körülményes volt, és azok számára, akik a terület elcsatolásáért küzdöttek, erősen utalt a magyar államiságra. Így német nemzeti körök Bécsben létrehozták a „Heanzenland” kifejezést. Erről azonban hamarosan kiderült, hogy a helyi németekre használt „Heanzen” inkább csúfnév, másrészt csak a terület egy részére vonatkozik. Így szükség volt egy újabb elnevezés megalkotására.

Adalbert Wolf, a későbbi tartományi képviselő szoros munkakapcsolatban volt erdélyi német politikussal, Rudolf Brandschsal és Edmund Steina-

ckerral, s a Siebenbürgen (Erdély) mintájára alkotta meg a „Vierbürgen” (Négyvár) elnevezést. Ebből a németül kissé döcögősen hangzó kifejezésből született a „Vierburgenland” (Négyvárvidék). A négy megyét átfogó térségnek területi autonómiát követelő programnyilatkozatokban kezdték el használni ezt a kifejezést, amely a magyar vármegyék német elnevezésére utalt: Pressburg (Pozsony), Wieselburg (Moson), Ódenburg (Sopron) és Eisenburg (Vas).

1919 júniusában Odo Röttig soproni lapkiadó *Vierburgenland* címmel jelentetett meg egy rövid életű újságot. Az elnevezés hivatalos használatát először Renner osztrák kancellár 1919. augusztus 16-án Párizsban feladott táviratában találjuk meg. Pozsony csehszlovák megszállása után a név „Dreiburgenland”-ra (Háromvárvidék) változott, majd Burgenlandra egyszerűsödött. 1919 szeptemberében készült Bécsben egy nyomtatvány, melynek címe: *Verzeichnis der Gemeinden des Burgenlandes (Burgenland településeinek jegyzéke)*, ezzel rögzült a terület elnevezése, melyet az osztrák kormány hamarosan hivatalosan is használni kezdett.

Az elnevezésnek még az 1920-as években is volt utóélete: a sajtóban heves vita alakult ki, kit lehet a szó megalkotójának nevezni. Ennek során Gregor Meidlinger későbbi osztrák keresztényszocialista politikus azt állította, hogy 1919 szeptemberében egy delegációval Renner kancellárnál tett látogatáskor – egy közbeszólás alkalmával – ő használta először a „Burgenland” elnevezést. Meidlinger állítása szerint Renner szóhasználatában ezt

követően, vagyis 1919 őszén honosított ez meg.

Az elcsatolt területek nevei közül a Burgenland terjedt el leginkább idehaza, ennek oka, hogy a térség soha nem alkotott jól elkülöníthető önálló egységet, így magyar elnevezése sem alakulhatott ki. A húszas évek elején Sopronban meghatározó politikai és gazdasági körök következetesen továbbra is Nyugat-Magyarországnak nevezték az elcsatolt területet, esetleg az „úgynevezett Burgenland” kifejezést használták. A rendszerváltás utáni magyar szóhasználatban viszont a „Várvidék” vagy „Őrvidék” megnevezés kezd meghonosodni.

AZ ÚJ OSZTRÁK TARTOMÁNY

Nyugat-Magyarország elcsatolása két tényben döntően különbözött Magyarországtól, első világháború utáni területi veszteségeitől. Az első különbség, hogy Burgenland a békeszerződés megkötésekor sem katonailag, sem közigazgatásilag nem jutott osztrák kézbe. A Felvidék, Erdély vagy a Délvidék már 1918–19-ben idegen megszállás alá került, Burgenland viszont a tényleges átadáskor nem volt megszállt terület. A másik különbség, hogy a területvesztés nem egy első világháborús győztes – vagy annak deklarált – állam javára, hanem egy másik vesztes ország javára történt.

A soproni népszavazás után az osztrák–magyar határ meghúzása maradt hátra. Az új határvonalat egy antantbizottság jelölte ki, mely igyekezett a nemzetiségi arányokat figyelembe venni, illetve megkérdezték a lakossá-

got, hogy hova akarnak tartozni. A térségben a 16. század óta élő horvátok tartottak attól, hogy az osztrák közigazgatás megszünteti a felekezeti iskolákat, ezért 1921-ben memorandummal fordultak a határkijelölő bizottsághoz, hogy falvaik Magyarországnál maradhassanak. Ennek köszönhetően a határ menti horvátok falvai nagyrészt Magyarországhoz kerültek. Észak-Burgenlandban a határvonal sok esetben a nagy uradalmi birtokok határait követte. Az új határ meghúzásakor ritkán támaszkodtak természetes határvonalakra, jól példázza ezt, hogy a Pinka folyócskát hétszer keresztezi az államhatár.

Burgenland létrejöttével egy 358 km hosszú új államhatár keletkezett, mely többnyire mesterséges osztóvonal volt, nem követett természetes vonalakat, nem igazodott korábban kialakult munkamegosztás kereteihez és nem vehette teljes mértékben figyelembe az etnikai határokat sem. Burgenlandban az 1923-as osztrák népszámlálás szerint 15 000 fős magyarság élt, elsősorban Felsőőr környékén, míg Magyarország nyugati részén továbbra is meghatározó számban maradtak a városokban és falvakban németek. Bár ez a megosztás a többi 1918 utáni magyar határhoz képest kedvezőbbnek és tartósnak bizonyult, mindkét fél joggal fogalmazott meg igényeket a másikkal szemben.

1922-ben, a végleges határok meghúzása után megszületett Burgenlandnak több problémával is szembe kellett néznie. Az osztrák kormány még a terület megszerzése előtt ígéretet tett egy önálló tartomány létrehozására, a megszerzése után viszont egyértelmű érvek szóltak ez ellen is. A terület híján volt igazi városi központoknak, a húszas évek elején a 3800 fős Felsőőr volt a legnépesebb település. Az úthálózat nagyrészt Magyarországnál maradt városok, Sopron, Szombathely, illetve Grác (Graz) és Bécsújhely (Wiener Neustadt) felé orientálódott.

E városok Magyarországnál maradása egyben azt is jelentette, hogy Burgenlandban az úthálózat fejlesztése nyugati irányú lesz, miközben meg kell teremteni a tartomány észak–déli összeköttetését is. Nem alkotott egységet a vasútvonala sem, s ez is Magyarország felé vezetett. A soproni népszavazás után a természetes központról is le kellett mondaniuk. A bécsi kormányzat időnként felvetette

a tartomány esetleges felosztását Alsó-Ausztria és Stájerország között. A tartományi gyűlés (Landtag) 1922. június 18-i megválasztása után azonban eldőlt, hogy Burgenland Ausztrián belül önálló tartomány lesz.

Nem volt egyszerű a tartományi főváros kiválasztása sem. A tartományi kormány végül a városi miliót árasztó Kismarton mellett döntött, bár Bécsben sokan klerikális, magyarszimpatizáns Esterházy-fészeknek tartották. A város 1925-ben a „tartományi kormány székhelye” lett, a „tartományi főváros” elnevezést kerülték – azt 1965-ig Sopronnak tartották fenn –, valójában azonban Kismarton minden tekintetben megfelelő székhely volt. Az új tartományi központban jelentős építészeti fejlesztések kezdődtek: tartományház épült, az újonnan érkező hivatalnokoknak nagy számban lakásokat építettek, a lakosságszám növelésére új lakónegyedek jöttek létre, s új középületeket – például székházat a nemzeti bank és a betegpénztár számára – emeltek.

1922. augusztus 1-jén a tartományi parlament elfogadta az új tartományi címerét és a tartományi színeket. A némi vita és módosítás után elfogadott címer két, a középkorban jelentős birtokokkal rendelkező nemzetség – Nagymartoni és Németújvári grófok – címerének szimbiózisa, amely a tartomány egységét és oszthatatlanságát hivatott kifejezni. A tartomány színeinek a vörös-arany színpárt választották.

Az osztrák nemzetgyűlés a terület átvétele után szabályozta az osztrák jog bevezetését. A magyar járási beosztást kisebb változtatásokkal megtartották. A két történelmi szabad királyi város, Ruszt (Rust) és Kismarton (Eisenstadt) megőrizhette különleges jogállását. Megmaradt a községi beosztás, valamint a magyar jegyzői és körjegyzői rendszer. Bevezették az osztrák polgári, kereskedelmi és telekkönyvi jogot. Az osztrák kormány egyetlen új németesített helységnevet sem vezetett be, Burgenland 1921 utáni hivatalos német nevei kivétel nélkül korábban is használatban voltak.

Burgenland elcsatolása az érzelmi hatásokon kívül komoly gazdasági következményekkel is járt. A térség jelentős városai (Sopron, Moson, Szombathely, Szentgotthárd) Magyarországon maradtak, a hozzájuk tartozó vidék került át Ausztriához. Az új határvonal az ott élőket mindkét oldalon nehéz helyzetbe hozta, évszázados kereske-

delmi kapcsolatokat vágott át, amit tetéztek a különböző kiviteli és behozatali tilalmak. A térségben emiatt virágzott a csempészet, főleg a cukor és a ruhák voltak kedvelt árucikkek. Sopron felvevőpiacának háromnegyede került a határon túlra. Azoknak a soproni ipari üzemeknek, amelyek a város elcsatolt agrárhátországát látták el termékekkel, csökkeneniük kellett termelésüket vagy teljesen bezártak.

Az új határ hátrányosan érintette Sopron gabona- és állatkivitelét is. 1913-ban még 130 000 marhát, borjút, lovat és sertést vittek Ausztriába, főleg Bécsbe, 1926-ban ez a szám 4837-re csökkent. Sopron vezető gazdasági körei a népszavazás után követelték a határ minél könnyebb átjárhatóságát és a szabad kereskedelem legalább részbeni biztosítását, s kérték Bécs és Burgenland felé a telefonvonalak helyreállítását. Igényeik azonban nagyon lassan és fokozatosan teljesültek. Sopronnak csak a '20-as évek közepére sikerült az új helyzethez alkalmazkodnia, amikor a korábbi kisipar és kereskedelem helyére a könnyűipar lépett.

A MAGYARSÁG BURGENLANDBAN

A történelmi Nyugat-Magyarország területén évszázadok óta a németek alkották a lakosság többségét. Az itteni németység a zárt német nyelvterület keleti végét képezte, az őshonos lakosság nyelvjárása magyar és szláv elemeket is tartalmazott. A kiegyezés után a közigazgatás kiépítésével, a gazdaság fejlődésével, a magyar iskolarendszer kialakulásával és ezzel párhuz-

amosan az urbanizálódással főként a térség városaiban nőtt a magyarság aránya. A németek számát az asszimiláció és a tengerentúli kivándorlás is csökkentette. A hivatalnokoktól elvárták a névmagyarosítást, de a magyarosítás folyamata tetten érhető volt a helységnév- és utcanévtáblák cseréjénél is. Ezekkel együtt a városokban általánossá vált a kétnyelvűség, egyes falvakban a háromnyelvűség, ami az együttélés pozitív velejárója volt.

Ezt az időszakot, amelyet az osztrák történészek gyakran a „magyarisierung”, a magyarosítás fogalmával illetnek, a magyarországi németység nehezen élte meg. A magyarság a magyar nyelv hivatali és iskolai használatáért küzdött saját országában, ez pedig a nemzeti kisebbségek hasonló törekvéseit keresztelte. A 19. századtól az értelmiség nyelve a magyar lett. A később Burgenlandnak nevezett terület-sáv összlakossága az 1910. évi magyar népszámlás szerint 291 800 fő volt, közülük német nyelvű 217 072 (74,4%), horvát 43 633 (15,0%), magyar 26 225 (9%), más anyanyelvű 4870 fő (1,6%). Az 1923-ban végzett osztrák népszámlálás az új politikai körülmények miatt jelentős változásokat mutatott. A háborús veszteségek következtében megfogyatkozott a lakosság. A számlálás összesen 285 600 burgenlandi lakost regisztrált, közülük 80% volt német anyanyelvű, horvát 14%, magyar pedig 5%.

A magyarság arányának csökkenése több okra is visszavezethető: az első világháború előtti időszakban volt a legerősebb a burgenlandi németység asszimilációja. Ennek a nyomásnak a megszüntével, illetve a német nyelv hivata-

lossá válásával ez a folyamat megsza-
kadt, így sok család az új helyzetben
ismét a német nyelv mellett kötelezte
el magát. A hatalmváltás utáni mene-
külthullám – bár csak néhány száz
főről lehet szó, főleg csendőrök, taní-
tók, köztisztviselők, akik nem itt voltak
honosak – szintén csökkentette a ma-
gyarság számát. Ausztria többnyire át-
vette azokat a tisztviselőket, akik tud-
tak németül, és az oktatási törvény le-
hetővé tette, hogy a tanítók nagy része
is az új tartományban maradjon.

A korábbi magyar törvények egy
része 1921 után is érvényben maradt.
A magyar oktatási törvény szerint az
elemi iskolák élén az iskolaszék állt,
amely az oktatás nyelvéről is rendelke-
zett. Bár történtek a kormány részéről
kísérletek az iskola és az egyház szét-
választására, ezek nem jártak sikerrel,
így a magyar iskolatörvény egészen
1937-ig érvényben maradt. 1929-ben
rendeleti úton bevezették a német
nyelv kötelező oktatását. A magyar
nemzeti kisebbség által lakott települé-
seken magyar maradhatott az elemi ok-
tatás, az istentiszteletek és a közigaz-
gatás nyelve, továbbtanulni azonban
magyarul már nem lehetett. A burgen-
landi iskolastatisztikák szerint 1921 és
1931 között minden évben 2300 ma-
gyar anyanyelvű gyereket írtattak be ma-
gyar iskolába. Ehhez képest az 1934-es
népszámlálás már csak 10 442 magyar
lakost talált Burgenland területén.

Jelentős arányban laktak magyarok
Felsőőrön (Oberwart), Alsóőrön (Un-
terwart), Óriszigeten (Siget in der
Wart), illetve Felső- és Középpulyán
(Ober-, Mittelpullendorf). E falvak
lakói magyar határőrök leszármazot-
tai, akik kismemesi kiváltságaikat a 19.
századig megtarthatták.

A második nagy csoportot az észak-
burgenlandi majorok egykori lakói al-
kották. A Fertőtől keletre, a Fertőzug-
ban a 19. század második felében nyolc
nagy majort hoztak létre, amelyeket rá-
baközi és csallóközi bére családdal
telepítettek be. Egy-egy major lélek-
száma elérte a 300 főt, ami gyakran
megegyezett a környező falvak lakos-
ságszámával. Néhány major saját teme-
tővel, iskolával, templommal is rendel-
kezett. Észak-Burgenlandban a majo-
rok magyar nyelvszigetet alkottak a
német falvak között, lakosaik nyelv-
használata jelölte a társadalmi státu-
st, ezért a magyar használata nega-
tív státuszjelként rögzült.

A burgenlandi magyarság harmadik
csoportját a „magyarónok” alkották.

Így neveztek azokat a polgári családból
származó német vagy horvát ajkúakat,
akik a századforduló környékén váltak
magyarrá. Olyan családokról van szó,
amelyek tagjai az első világháború
előtt magyar oktatásban részesültek és
a magyar nyelv számukra a polgári kul-
túrát testesítette meg, sokszor gyerme-
keiket is tanították magyarul.

Burgenland második legnagyobb
nemzeti kisebbségét 1921-ig a horvát-
ok alkotják, akik a 16. század óta, a
törökök elől menekülve kerültek a tér-
ségbe. Az őket fogadó Erdődy, Batt-
hyány és Zrínyi családok horvátországi
és nyugat-magyarországi birtokkal
egyaránt rendelkeztek, ami a betelepít-
ést nagyban segítette. Sokan érkeztek
szervezetlenül, harcok elől menekülve
is. A trianoni békeszerződés során az
osztrák-magyar határ meghúzásával
sikerült leginkább megközelíteni az et-
nikai határt, azonban mint ahogy né-
metek (az ő sorsuk a második világhá-
ború után a kitelepítés lesz) és magya-
rok, úgy horvátok is kerültek, illetve
maradtak a határ mindkét oldalán. A
német, magyar és horvát nyelvcsoport
mellett szlovének és cigányok élnek a
tartományban.

Burgenlandban a többnyelvűség sa-
játos dinamikával rendelkezett. A nyu-
gat-magyarországi németek közül na-
gyon sokan tudtak magyarul, a felsőőri
magyaroknak pedig több mint fele né-
metül. Ennek oka, hogy ők egyfajta
közvetítő szerepet töltöttek be Stájer-
ország és a dunántúli városok között,
elsősorban a fakereskedelemben. A tér-
ségben régóta bevett gyakorlat volt a
gyerekcseré. A magyar családot német
falvakba vagy éppen Sopronba küldték
gyerekeiket németül tanulni, és ez for-
dítva is megfigyelhető volt. Bár 1921

után a német lett a tartomány hivata-
los nyelve, a magyar nyelv megőrizte
rangját, presztízsét, annak ellenére,
hogy a tartományi kormány hadjáratot
indított a magyar nyelv hivatalos hasz-
nálata ellen. A terület nyelvi hierarchi-
kus kapcsolatban álltak egymással. A
hierarchia tetején a német és a magyar
állt, a magyarok és a németek a többi
kisebbség nyelvét nem használták. A
horvátok anyanyelvük mellett elsajátí-
tották a magyart és németet, a cigá-
nyok pedig a roma mellett sokszor a
másik három nyelvet is beszélték.

VALLÁSI FELEKEZETEK BURGENLANDBAN

A burgenlandi magyarok egyik sajátos-
sága, hogy négy különböző felekezet-
hez tartoznak. A 16. században a tér-
ség népességének nagy része áttért a
protestáns vallásra. A németek és ven-
dek főleg lutheránusokká váltak, a ma-
gyarok pedig megosztottak az evangé-
likus és a református irányzat között.
A katolikus restauráció akkor vált er-
edményessé, amikor a térség nagybirto-
kosai, a Nádasdyak, Esterházyak, Szé-
chenyiek, Batthyányak rekatolizáltak.
A falvak lakói uruk vallását követték,
így csak kismemesi falvak, kiváltságok-
kal rendelkező területek lakossága, il-
letve Sopron szabad királyi város job-
bágyfalvai maradtak protestánsok. Fel-
sőőr az 1681-es soproni országgyűlés
rendelkezései szerint református arti-
kuláris hely lett.

A Felső-Őrségben három szomszéd-
os magyarlakta falu közül az őriszi-
getiek evangélikusok, az alsóőriek ka-
tolikusok, a felsőőriek többsége pedig
református. A különböző vallásúak

nem keveredtek, inkább egy azonos vallású, más nemzetiségűvel házasodtak. A negyedik vallásfelekezet az izraelita volt, nagy részük „magyarónak” számított, ezért néhányuk 1921 után elhagyta Burgenlandot. A magyar múltnak köszönhetően az osztrák tartományok közül itt a legmagasabb a protestáns lakosság számaránya (kb. 14%), főleg evangélikusok, kisebb részben reformátusok. A katolikus többség 1960 óta saját burgenlandi püspök irányítása alatt áll, eddig az időpontig Bécsből ún. apostoli adminisztratúráként igazgatták.

A két világháború között a Burgenlandra irányuló figyelem és revíziós aktivitás lényegesen kisebb volt más elszakított területekhez viszonyítva, ráadásul csak kis létszámú magyarság lakta. Ausztriában mégis aggodalommal figyelték a magyar irredentizmussal, és sokak szerint ezért sem fejlesztette eléggé a bécsi kormány a területet. Közlekedési, logisztikai és kommunikációs zavarok jellemezték az új tartományt, amely addig sohasem képezett egységet. Különböző körök természetesen próbálták megemlékezésekkal az elcsatolást napirenden tartani, de a magyar közvélemény figyelme sokkal inkább Erdélyre, a Felvidékre és a Délvidékre irányult.

MIT VESZTETT MAGYARORSZÁG?

Az osztrák–magyar határ a kalandozásokat követően fokozatosan keletre tolódott, majd a Lajtánál stabilizálódott. A határtérség a 11–16. században kü-

lönböző dinasztiai harcainak színtere volt. A nyugati határon ezek során nemzeti családok várakat, erősségeket emeltek, védve a határt, illetve saját hatalmukat is bizonyítandó. E várak, kastélyok tulajdonosai a magyar történelem legismertebb családjai közé tartoznak.

Az Esterházy család Burgenland északi és középső részén ma is jelentős birtokokkal rendelkezik. Az Esterházyak felemelkedése az 1583-ban született Miklóssal kezdődött. Ebben a két házasságkötés során (Dersffy Orsolya és Nyáry Krisztina) szerzett vagyton és Miklós katolizálása volt a döntő. Az Esterházy birtokokhoz tartozó Doborjánban (Raiding) született a világhírű zeneszerző, Liszt Ferenc.

Borostyánkő (Bernstein) várát Hans von Königsberg lovag és családja zálogjogon birtokolta évszázadokon át, majd átkerült a család tulajdonába. Tőlük szerzte meg 1644-ben gróf Batthyány Ádám, majd 1892-ben gróf Almásy György vásárolta meg a várat. A várban született 1895-ben fia, Almásy László Ede felfedező, Afrika-kutató.

A Batthyány család birtokolta Városzalónak (Stadtschlinging) várát is, 1835-től az erősség tulajdonosa gróf Batthyány Lajos, Magyarország első miniszterelnöke volt. Kivégzése után a vár a magyar kamarára szállt. A szintén Dél-Burgenlandban fekvő Németújvárat (Güssing) Batthyány Baltazár a térség egyik reformációs központjává tette, könyvtárat alapított, fennhatósága alatt működött a reformáció egyik legjelentősebb nyomdája, az ún. Manlius-nyomda. Az Erdődy család is Burgenland meghatározó nemesi famí-

liái közé tartozott, a 17. század elején Vasvörösvárat (Rotenturm) szerezte meg, ami a környék lakosságának rekatolizációját jelentette.

Az 1922-ben létrejött Burgenland területén két egykori szabad királyi város fekszik. Kismarton nemcsak Nyugat-Magyarország és Sopron vármegye szabad királyi városaként, hanem az Esterházy család kismartoni uradalmának székhelyeként is ismert. A település számára ez a kettősség évszázadokon át meghatározó volt. A Bethlen-féle harcokat lezáró nikolsburgi béke (1621) után Kismarton és Fraknó uradalmait II. Ferdinánd király kárpoztlásként adta Esterházy Miklósnak, mivel ő az erdélyi fejedelem javára lemondott Munkácsról. A kismartoni uradalom és a vár így a főúri család birtokába került (az uradalom 1649-től a család számára örökölhető lesz), a város viszont a király kezén maradt. A kismartoniakat ezt az állapotot veszélyesnek találták, hiszen a hatalmas uradalom állandó fenyegetést jelentett önállóságukra. Az uralkodó végül is a város kérésének engedve 1648-ban szabad királyi városi rangra emelte Kismartont, s ezt az 1649-es országgyűlés is elfogadta. Ezzel a település két közigazgatási egységre szakadt, a városra és a „Schlossgrund mit der Burg”-ra, vagyis a kastélyra és a hozzá tartozó területekre.

A lakosság számát tekintve Ruszt a történelmi Magyarország egyik legkisebb szabad királyi városa volt, lakosainak száma az 1780-as években alig haladta meg az ezer főt. Lakossága elsősorban szőlőműveléssel és borkereskedelemmel foglalkozott. Ruszt az 1681. évi soproni országgyűlésen kapott szabad királyi városi rangot az ország és az uralkodó szolgálatáért. A többségében evangélikusokból álló tanács 60 000 Ft-ért és 500 akó borért vásárolta meg a privilégiumot. A város ügyeit a bíró, a nyolcfős belső tanács és a szintén nyolcfős külső tanács intézte. A 18. század folyamán kiteljesedtek a privilégiumok, és terjedt a ruszti bor híre. Az itt termelt bort tartották – a sopronival együtt – tokaji és a ménesi után a legnemesebbnek. Az uralkodó szőlőfajta, akárcsak az akkori Sopronban, a fagyos, más néven furmint, németül Zapfner volt, amelyet általában későn szüreteltek. ♦

A szerző a Soproni Evangélikus Gyűjtemények vezetője (PhD)